

50. Gedrag in het geding

Na het drieluik over de Modernisering van het Wetboek van Strafvordering richt *Strafblad* zich op andere belangrijke thema's uit de strafrechtspleging. Hoewel deze aflevering zich concentreert op de posities, taakopvattingen en proceshoudingen van de belangrijkste actoren in het strafproces, is toch een lijn door te trekken vanuit het drieluik. Zoals altijd bij ingrijpende wetswijzigingen is de uitwerking en invulling van die wijzigingen goeddeels afhankelijk van de opstelling van de actoren in de strafrechtspraktijk. Bij een moderniseringsslag is dat niet anders, ook al zou die modernisering geen herbezinning op grondslagen inhouden en spreekt de wetgever soms eufemistisch over het plegen van achterstallig onderhoud. Tijdens het Tweede Congres Modernisering Wetboek van Strafvordering op 15 oktober 2015 werd in elk geval duidelijk dat drie van de vier belanghebbende beroepsgroepen (de politieorganisatie, de Raad voor de rechtspraak en de Nederlandse Orde van Advocaten) vrezen dat het tempo van het wetgevingstraject in de planning veel te hoog ligt, hoewel dat toch vele jaren beslaat. Zo zou er te weinig tijd zijn voor bezinning op de noden en wensen vanuit de praktijk en is de modernisering te weinig doordacht op de consequenties voor de beroepsbeoefenaars die het nieuwe wetboek handen en voeten moeten geven.

Alleen het OM maakte zich weinig zorgen over het tempo van de moderniseringsslag. Bij monde van procureur-generaal Bolhaar werd in de plenaire discussie duidelijk dat het OM amper kan wachten op de invoering van alle wetswijzigingen die op stapel staan en dat die wijzigingen desnoods gefragmenteerd zouden kunnen worden doorgevoerd. Of een dergelijke opdeling ook recht doet aan de door het ministerie van Veiligheid en Justitie beoogde consistentie, valt te betwijfelen. Vanuit die gedachte is het bemoedigend dat minister Van der Steur aankondigde dat de wetgevingsoperatie 'boeksgewijs' tegemoet wordt getreden en dat in elk geval de wettelijke regeling van het vooronderzoek en die van het onderzoek ter terechtzitting elk voor zich als één geheel wordt opgepakt. Wellicht dat de wens vanuit het OM voortvloeit vanuit de overspannen werkdruk op de parketten en de aanstaande drastische bezuinigingen, met in het achterhoofd dat elke wetswijziging die de werklast zou kunnen verlichten welkom is.

Banale factoren als tijd, capaciteit en geld zijn wel degelijk van invloed op de kwaliteit die in de strafrechtspleging wordt geleverd. Al jarenlang is duidelijk dat de politieorganisatie te veel tijd kwijt is aan de schrijftafel vanwege de uitgebreide verbaliseringsplicht. Hoewel het een logische redenering is dat met 'meer blauw op straat' ook meer zou kunnen worden opgespoord en het accent nu wel heel sterk lijkt te liggen op schriftelijke verslaglegging, mag de plicht nauwkeurig vast te leggen wat is opgespoord niet zomaar worden weggezet als administratieve rompslomp. 'Meer blauw op straat' staat namelijk nog niet gelijk aan een hogere kwaliteit van de opsporing. Het belang van een goed proces-verbaal wordt eens te meer

duidelijk nu de lagere rechtspraak in weerwil van de vaste jurisprudentie van de Hoge Raad waarin de sanctionering van vormverzuimen in de ban is gedaan, steeds vaker geconstateerde onrechtmatigheden sanctioneert met bewijsuitsluiting en onwelgevallige vrijspraken, of zelfs met een niet-ontvankelijk OM. Op het Moderniseringscongres is namens de rechterlijke macht meer dan eens verzucht dat de Hoge Raad de lagere rechter op het terrein van de vormverzuimen meer ruimte zou moeten laten, waarop de bal gemakkelijk werd teruggekaatst met een 'probeert u ons vooral uit'. Een goed voorbeeld van de dynamiek van de strafrechtspraktijk en hoe de taakopvatting van de procesactoren kan doorwerken in de invulling van wetgeving. Zo werd in een van de werkgroepen aan de hand van stemming duidelijk dat de wetgever het huidige artikel 359a Sv zonder aanpassing kan overnemen in het gemoderniseerde wetboek, als de invulling en uitwerking daarvan in de praktijk minder strikt zou zijn.

Zoals gezegd is het vraagstuk van de financiering een even banale als belangrijke factor voor het inschatten van hoe een wetswijziging haar beslag zal krijgen. Ondanks de alles overkoepelende plannen van de wetgever ten aanzien van het strafrechtelijk vooronderzoek, is vooralsnog ongewis hoe straks vorm wordt gegeven aan Richtlijn nr. 2013/48/EU (Recht op toegang raadsman). De wetsvoorstellen liggen klaar, maar het is duidelijk dat die tal van implicaties hebben voor de inrichting van de politieverhoren, de piketbijstand en de communicatie daaromtrent in de praktijk. We kunnen ervan uitgaan dat de organisatie van de advocatuur vooralsnog niet is toegerust invulling te geven aan het lang bevochten recht aanwezig te zijn bij verhoren en de werklast daarvan te dragen. Het 'laten lopen' van verhoren zou wel eens onder het mom van rechtsverwerking in het gezicht van de verdediging kunnen ontploffen als daar naar verluidt iets onoorbaars zou zijn voorgevallen jegens de verdachte, maar de advocaat bij het verhoor verstek heeft laten gaan. Of deze kwesties zouden kunnen worden opgelost door financiering van die bijstand door de verdachte zelf, is lastig te beoordelen. Velen van hen zijn onbemiddeld en zij die wel genoeg financiële armslag hebben worden doorgaans gemankeerd door het niet kunnen beschikken over hun geld vanwege een beslag op de rekening of andere vermogensbestanddelen.

Op het moderniseringscongres kwam in het zogenoemde Lagerhuisdebat aan de orde of de advocaat meer ruimte zou moeten worden gegund in het aannemen van contante betalingen dan de bovengrens van € 5000,-. Opmerkelijk is namelijk dat de advocatuur met deze strenge begrenzing zich het braafste jongetje van de klas toont ten opzichte van de Wvft, waarin veel hogere contante betalingen zijn toegestaan. Door de advocatuur werd bepleit dat het omzeilen van de strenge begrenzing door middel van pinbetalingen met zich brengt dat allerlei schijnconstructies worden opgetrokken waarin mogelijk ook derden bij een strafbaar feit kunnen worden betrokken. De FIOD toonde zich in het Lagerhuisdebat in elk

geval geïnteresseerd in dergelijke constructies en geldstromen. Het is overigens opmerkelijk dat voor de vraag of de advocaat het geld mag aannemen doorslaggevend is of het een contante betaling of pinbetaling betreft, terwijl diezelfde advocaat op grond van de Verordening op de advocatuur verplicht is zijn zaken op orde te hebben ten aanzien van de boekhouding en de specificatie van de gewerkte tijd. Niets schimmigs aan die kant, zo zou men als uitgangspunt moeten nemen, maar de advocaat die meer dan € 5000,- aanneemt in contanten wordt gemakkelijk als verdachte weggezet.

Een creatieve oplossing voor het geschetste betalingsprobleem kan worden gevonden in het deels opheffen van het beslag ter betaling van de rekening van de advocaat, maar daar voelt het OM niet veel voor. Het beslag dient immers als zekerheidsstelling dat eventuele toekomstige geldboetes en ontnemingsvorderingen kunnen worden betaald. Vanuit dat opzicht is interessant dat het landelijk parket steeds vaker in witwaszaken waarin grote contante geldbedragen zijn aangehouden, van harte bereid is te transigeren onder de voorwaarde dat afstand wordt gedaan van dat geldbedrag en dat een fikse geldboete wordt betaald. Een dergelijk transactievoorstel wordt door het OM gepresenteerd als 'opportune afdoening': in die witwaszaak dient namelijk nader onderzoek te worden verricht, dat kan worden gestaakt, waardoor 'die kostbare opsporingscapaciteit kan worden aangewend in andere zaken'. Het komt feitelijk erop neer dat het OM zelf ook op grote schaal crimineel geld witwast, welk pijnpunt zich niet laat ondervangen door de opvatting dat het OM in het belang van de Staat handelt. Het is bijvoorbeeld de vraag welke aanzuigende werking de transactiebereidheid van het OM heeft op geldtransporten vanuit het buitenland. Het tegen de lamp lopen van een geldrunner verwordt zo tot een bedrijfsrisico dat de criminele organisatie in de winst-en-verliesrekening zal meenemen. Bovendien is niet duidelijk met welke strafbare feiten het geld is verdiend, zodat boven het dossier blijft hangen welke strafbare gedragingen de Staat indirect feitelijk fiatteert. Opmerkelijk is dat tijdens het Lagerhuisdebat deze gang van zaken zowel door de opsporingsinstanties, als door de aanwezige vertegenwoordigers van het OM, als door de wetenschap van de hand werd gewezen.

Bovenstaande voorbeelden van discussiepunten tijdens het Moderniseringscongres maken nog maar eens inzichtelijk hoezeer de strafrechtspleging en haar procesactoren leidend kunnen zijn bij de invulling en uitwerking van de wet in de praktijk.

De bijdragen in dit themanummer zien alle op vraagstukken rondom posities, taakopvattingen en proceshoudingen. Zo schrijft *Shirin Milani* over zelfreflectie binnen de rechterlijke macht, over klachtregelingen en intervisie. *Miranda de Meijer* staat uitgebreid stil bij de integriteit van het handelen van het Openbaar Ministerie en het normerend kader daarvoor. Uiteraard bestaat veel aandacht voor de rol van de advocaat in het strafproces en in de adviespraktijk, en de tuchtrechtelijke normen waaraan die zich gebonden weet. *Niels Hupkes* en *Robert Sanders* beschrijven het systeem van het toezicht op de advocatuur, de rol van de deken daarbinnen en de sanctione-

ring van tuchtrechtelijke aangelegenheden, terwijl *Bas Martens* en *Suzanne Hendricks* inzoomen op de financiële kant van het verlenen van rechtsbijstand en het gedragsrechtelijk kader waarbinnen de advocaat zich begeeft. *Jan Leliveld* en *Petra van Kampen* belichten de advocaat in zijn rol als intern onderzoeker in bedrijven en de complicerende wisselwerking van een dergelijk onderzoek met het verschoningsrecht van de advocaat. De rol van de advocaat als procesactor staat doorgaans niet op zichzelf. De advocaat beweegt zich in een speelveld van belangen waarin die van zijn cliënt weliswaar de belangrijkste, maar niet de enige belangen zijn waarmee die rekening heeft te houden. Dit volgt uit de andere themabijdragen. *Judith de Boer* en *Mariëlle Boezelman* beschrijven de hinder die advocaten kunnen ondervinden in het voeren van een actieve en effectieve verdediging vanwege de beperkingen die door het Openbaar Ministerie zijn opgelegd. *Chana Grijsen* benoemt de uitdagingen waarvoor de advocaat in zijn adviserende rol ten opzichte van de verdachte wordt gesteld in het kader van de piketbijstand bij ZSM, zowel in de inmiddels afgelopen landelijke pilot ZSM als met de zogenoemde festivalbijstand. *Tamara Buruma* spreekt vanuit de verdediging en als 'advocaat van politieke zaken' de zittende magistratuur aan om meer gedurfde uitspraken te doen ook al raken die uitspraken het takenpakket van de wetgever. Advocaten kunnen tot slot ook zelf belangen hebben en middelpunt van onderzoek zijn. *Sabine Pijl* en *Melissa Slaghekke* problematiseren in hun artikel de toenemende focus vanuit justitie op de zogenoemde faciliterende beroepsbeoefenaars, zoals advocaten en notarissen, en de impact die een strafrechtelijke verdenking of zelfs vervolging heeft op het functioneren van die beroepsgroep en die concrete advocaat.

Uiteraard kent *Strafblad* ook ditmaal weer enkele losse bijdragen in de rubriek DNA. Vanuit de redactie doet *Theo de Roos* verslag van zijn reis naar Ethiopië in het kader van de scholing van officiers van justitie aldaar, geeft *Jan Leliveld* zijn visie op het Ikea-onderzoek (hoe komt men het snelst bij de uitgang) en maakt *Gerard Mols* zich kwaad over de vele manieren waarop de burger in de maling wordt genomen: volksverlakkerij als nationale sport. *Ricardo Nieuwkamp* schetst ons het ideale alibi, maar stelt daarbij tevens de vraag of dat als zodanig wel kan bestaan. Tot slot reageert *Auke Jacobs* vanuit zijn ervaring als tolk op een eerdere kritische bijdrage van Horselenberg en De Zutter in *Strafblad* ten aanzien van de verbeterpunten in de vertolking van getuigenverklaring, op welke reactie die auteurs nog een nawoord hebben geschreven.

Het themanummer 'Gedrag in het geding' verlegt de focus van de wetgeving naar de praktijk en laat diverse praktijkbeoefenaars hun visie geven op hoe het feitelijk eraan toegaat en welke ruimte bestaat invulling te geven aan de wet. Dat de praktijk voor alle procesactoren weer begrenzingen kent in normerende kaders, tuchtrechtelijke normen, botsende belangen en verwachtingen ten opzichte van elkaar, brengt een geheel eigen dynamiek met zich. Het maakt in elk geval duidelijk dat de wetgever weliswaar de bladmuziek uitkiest, maar dat de kwaliteit van de uitvoering volledig afhankelijk is van het orkest.